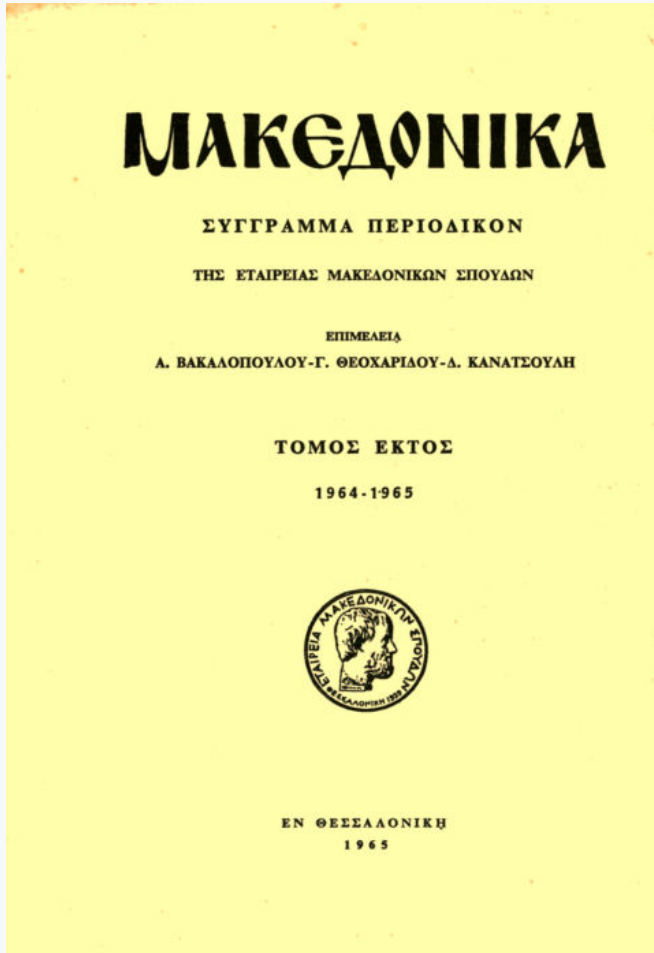

Μακεδονικά

Τόμ. 6, Αρ. 1 (1965)

Η Κυριακή της Ορθοδοξίας στο Βελβεντό

Λουίζα Συνδίκια-Λαούρδα

doi: [10.12681/makedonika.552](https://doi.org/10.12681/makedonika.552)

Copyright © 2014, Λουίζα Συνδίκια-Λαούρδα

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Συνδίκια-Λαούρδα Λ. (1965). Η Κυριακή της Ορθοδοξίας στο Βελβεντό. *Μακεδονικά*, 6(1), 275–286.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.552>

Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΣΤΟ ΒΕΛΒΕΝΤΟ

Στό τέλος του Συνοδικού της Ὁρθοδοξίας πού διαβάζεται στις ἐκκλησίες τήν Κυριακή της Ὁρθοδοξίας μνημονεύονται ὡς προσθήκη τὰ ὀνόματα ἐκείνων πού συνέβαλαν οἰκονομικά ἢ ἠθικά στήν πρόοδο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Ἐνα συγκινητικό παράδειγμα ἀπό τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας ἔχει σωθῆ στόν κώδικα Βελβεντοῦ, μικρῆς κομποπόλης στίς ὑπάρειες τῶν Πιερίων πρὸς τὰ ἀνατολικά τῶν Σερβίων.

Ὁ κῶδιξ βρίσκεται στή Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης μέ προσωρινό ἀριθμό 166¹ καί, ἐκτός ἀπό ἕνα μακρὸν κατάλογο ὀνομάτων τῶν κατοίκων πού ἔδωσαν δωρεές (παρρησίες) γιά νά μνημονεύονται τὰ ὀνόματά τους, περιέχει καί μιὰ ἰδιότυπη καί ἐνδιαφέρουσα προσθήκη στήν ἀκολουθία τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ὁ κῶδιξ εἶναι διαστάσεων 0.20×0.15, ἀκέφαλος μέ τὰ πρῶτα 17 φύλλα σκωρόβρωτα· ἔχει γραφή κατὰ καιροὺς ἀπό πολλὰ χέρια καί φέρει διάφορες χρονολογίες. Ἡ παλαιότερη εἶναι στό τέλος τοῦ κώδικος, σελ. 235-248, ὅπου εἶναι καταχωρημένη ἡ αἴτησις πρὸς τὸν Πατριάρχη Σαμουὴλ Χαντζερῆ γιά τήν ἰδρυση τῆς σχολῆς τῆς κομποπόλεως μέ ἡμερομηνία 1 Ἰουλίου 1773, καθὼς καί ἔγγραφο τοῦ Πατριάρχου, πού ἐγκρίνει τήν αἴτησι μέ ἡμερομηνία 1774. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ δημοσιεύει στόν παρόντα τόμον ὁ Νικόλαος Δελιαλῆς ἀπό τὸν κώδικα τῆς Μητροπόλεως Σερβίων καί Κοζάνης (Δημ. Βιβλιοθήκη Κοζάνης ἀρ. 173), ὅπου εἶχαν ἐπίσης καταχωρηθῆ.

Ἡ προσθήκη στήν ἀκολουθία ἔχει ἀντιγραφή στόν κώδικα πέντε φορές μέ παραλλαγές ἀπό ἐπτὰ χέρια. Πιθανὸν νά πρόσθεταν ἢ νά ἀφαιροῦσαν τμήματα ἀνάλογα μέ τις ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς.

σελ. 80-81 χέρι Α, ἀκολουθία ἀτελής.

σελ. 85-91 χέρι Β, δεῦτερο κείμενο τῆς ἀκολουθίας.

σελ. 93-96 χέρι Γ, τρίτο κείμενο τῆς ἀκολουθίας.

σελ. 101-104 χέρι Δ, τέταρτον κείμενο τῆς ἀκολουθίας.

---

¹ Ἀντωνίου Σιγάλα, Ἀπὸ τὴν Πνευματικὴν Ζωὴν τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας. Α' Ἀρχεῖα καί Βιβλιοθήκαι Δυτικῆς Μακεδονίας. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Παράρτημα Δ' τόμου Ἐπετηρίδος Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, Θεσσαλονίκη 1939, σελ. 88.

σελ. 104-111 χέρι E, στη σελίδα 111 υπάρχει χρονολογία Μάρτιος 1874.
σελ. 112 χέρι ΣΤ.

σελ. 129-133 χέρι Ζ, πέμπτο κείμενο τῆς ἀκολουθίας.

Τὸ κείμενο ποῦ δημοσιεύεται ἐδῶ εἶναι ἀπάνθισμα ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω παραλλαγές. (Διορθῶν τὰ ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ λάθη τοῦ κειμένου).

Κῶδιξ Βελβεντοῦ, Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, ἀρ. 166.

(σ. 85 Β) Ἐκκλησιάζουσα ψαλλομένη ἀπ' ἁμβωνος τῆ Κυριακῆ τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τὴν τῆς Λειτουργίας Ἀπόλυσιν εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῶν ὁποσούν συνεισενγκόντων ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως, τῷ ὄντι ἐν Βελβενδῷ τῆ Κομοπόλει.

(σ. 101, Α, Β, Δ) Ὁ θεοφιλέστατος καὶ ἐλλογιμώτατος Ἅγιος Σερβῖων καὶ Κοζάνης, κύριος Ἰγνάτιος Θεσσαλονικεύς, ὑπερμάχησε μαζί με τοὺς ἐνταῦθα εὕρισκομένους δημογέροντας καὶ ἱερεῖς πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ διδασκάλου,
Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Α, Β, Δ) Ὅσοι ἔδωκαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὰς δύο εὕρισκομένας ταύτας ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου χωράφια, ἀμπέλια, παρρησίας καὶ εἴ τι ἄλλο πολὺ ἢ ὀλίγον καὶ ἐσυνάχη ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου διὰ τὸ ἐλληνικὸν σχολεῖον καὶ ὁ μισθὸς τοῦ πνευματικοῦ,
Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(σ. 102, Β, Δ) Ὅσοι χριστιανοὶ διὰ ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἔγραψαν δνόματα διὰ τὰ μνημονεύονται πᾶσαν ἐβδομάδα εἰς τὸν ναὸν τοῦτον,
Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Α, Β, Δ) Τῇ ἀδείᾳ τοῦ Πανιερωτάτου ἡμῶν Δεσπότη ἀφορίζομεν, ἀναθεματίζομεν, ἐξοκκλησιάζομεν καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἤθελαν κατατρέξει, ζημιώσει ἐμμέσως ἀμέσως, φανερά ἢ κρυφὰ τὴν κομόπολιν ταύτην Βελβενδὸν ἢ τὰ σχολεῖα ἢ τοὺς εὕρισκομένους διδασκάλους,
Ἀνάθεμα (τρὶς).

(Β, Δ) Προσέτι ἀφορίζομεν τῇ ἀδείᾳ τοῦ Πανιερωτάτου ἡμῶν Δεσπότη, ἀναθεματίζομεν, ἐξοκκλησιάζομεν καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἤθελον θελήσει ἢ συνεργήσει εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ καὶ νὰ φθείρῃ τὴν ποσότητα τῶν ἄσπρων, τὰ ὁποῖα κοινῶς ἐδιορίστηκαν διὰ τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ ἀλληλοδιδασκτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ πνευματικοῦ καὶ τῶν ἱερέων ἢ λαϊκοὶ ἢ μικροὶ ἢ μεγάλοι, ἐὰν δὲν φυλάξῃ τὴν ὑπόσχεσίν τους εἰς διατήρησιν αὐτῶν τῶν ἄσπρων,
Ἀνάθεμα (τρὶς).

(σ. 103, Β, Δ) "Ὅσοι προγε(νέ)στεροί τε καὶ οἱ ἕως τοῦ νῦν καιροῦ ἀφιέρωσαν ἀμπέλια, χωράφια, κινητὸν καὶ ἀκίνητον πολὺ ἢ ὀλίγον οἰονδήποτε πράγμα καὶ εὐρέθησαν εἰς τὸν ἀνακαινισμόν τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ, ἐπιβοηθήματα καὶ ὅσοι ἐπεστάτησαν, ἐπεμελήθησαν, συνεδρόμησαν λόγῳ ἢ ἔργῳ καὶ ἀνεκαινίσθη ὁ ἱερός οὗτος ναὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντες ὅσοι ἔδοκαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ τέμπλου καὶ τῶν λοιπῶν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅσοι δώσουν καὶ ἀφιερώσουν πολὺ ἢ ὀλίγον εἰς καλλιέργειαν καὶ στολισμὸν αὐτῆς.

(Β, Δ) "Ὅσοι χριστιανοὶ ἀφιέρωσαν, διὰ τὸν ἐπιτάφιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(σ. 104, Β, Δ) "Ὅσοι χριστιανοὶ ἀφιέρωσαν, ἐπεμελήθησαν, συνεδρόμησαν λόγῳ ἢ ἔργῳ διὰ τὴν ζωγραφίαν τοῦ θείου τούτου ναοῦ,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Β) "Ὅσοι χριστιανοὶ χριστιανικῇ προαιρέσει κινούμενοι ἀφιέρωσαν διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνην νὰ μεράζεται τὸν καθ' ἕκαστον χρόνον,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Β, Δ) Πάντων δὲ καὶ πασῶν τῶν συνδρομητῶν καὶ τῶν κτητόρων τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ ναοῦ τούτου καὶ τῶν σχολείων,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Δ, Ε) "Ὅσοι χριστιανοὶ ζήλω θεῖῳ κινούμενοι συνεισέφερον καὶ ἠγόρασαν τὴν καμπάναν, τοὺς πολυελέους, τὰς κανδήλας, τοὺς σταυροὺς, τοὺς θυματοὺς, τὰ δυσκοπότηρα, τὰ ἱερὰ ἄμφια, τὰ στεφάνια τῶν εἰκόνων καὶ εἰ τι ἄλλο ὑπάρχει εἰς τὴν ἐκκλησίαν,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(σ. 105, Ε) "Ὅστις ἐκ τῶν πατριωτῶν μας δυστροπεῖ καὶ ἀρνεῖται τὸ χρέος, τὸ ὅποιον ἔχει τὸ χωρίον μας εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, καὶ φέρει ταραχὴν καὶ δὲν πληρῶνει τὸν ἀνάλογον εἰς τὴν δυνάμιν του τόκον δέκα τοῖς ἑκατόν, ὁ τοιοῦτος εἶναι ἀφορεσμένος καὶ ἀναθεματισμένος ὡς ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας.

(σ. 106, Ε) "Ὅσοι χριστιανοὶ εἴτε ζῶντες εἴτε θανόντες ἐκτιμήσαντες τὰ ἐκ τῆς παιδείας προερχόμενα ἀγαθὰ, χριστιανικῶς ζήλω ὑπὲρ τοῦ διδάσκεισθαι τὰ πάτρια καὶ θεοπαράδοτα δόγματα κινούμενοι φιλοτίμως πάνυ συνεισέφερον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν περιουσίας, ὁ μὲν πλεῖον, ὁ δὲ ἧττον ὑπὲρ τῆς συμπληρώσεως τοῦ εἰς ὀδοῦκοντα χιλιάδες γροσίων ἀναβαίνοντος λάσσου, ἵνα διὰ τοῦ τόκου αὐτοῦ διατελῶσι ἐργαζόμενα τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος, ὡς λυχνία ἄσβεστο ἐν ἀχμηρῶ τόφῳ,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Ε) "Όσοι χριστιανοὶ ἐπλούτισαν τὴν βιβλιοθήκην τοῦ σχολείου διὰ προσφορᾶς βιβλίων χρησίμων διὰ τε τὰ δόγματα τῆς θείας ἡμῶν πίστεως διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ διὰ τοὺς διδάσκοντας,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Ε) "Όσοι ἀφιέρωσαν χάρτας, ἄτλαντας, τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως καὶ ὅσοι ἔδωκαν διὰ τὰ ὠρολόγια, καρτέκλες καὶ λοιπὰ ἔπιπλα,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(σ. 107) Ἄκολουθεῖ ὀνομαστικὸς κατάλογος δωρητῶν διὰ τὰ σχολεῖα. Μεταξὺ τῶν δωρητῶν ἀναφέρονται ὁ πανιερώτατος Σερβίων καὶ Κοζάνης, 4000 (γρόσια), ὁ μακαρίτης Δημητρίου Χατζητάσιου, 32,000 (γρόσια), ὁ πανοσιολογιώτατος καὶ μακαρίτης Γερμανός, 25,000 (γρόσια), τὸ σεβαστὸν Ὑπουργεῖον τῆς Ἑλλάδος εἰς βιβλία, 20,000 (γρόσια) κ.ἄ.

(σ. 109, Δ) Τὸ σεβαστὸν ὑπουργεῖον τῆς Ἑλλάδος ἐπροίκισε τὴν βιβλιοθήκην μας δι' ἀποστολῆς πολλῶν βιβλίων χρησίμων διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητὰς. Τὸ ἴδιον προσέφερε καὶ ἐπιπεδόσφαιρα καὶ χάρτας οὐκ ὀλίγους εἰς χρῆσιν τῶν μαθητῶν,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(Δ) "Όσοι χριστιανοὶ λαμβάνοντες βιβλία παρὰ τοῦ σχολείου ἄνευ ἀποδείξεως τὰ κατακρατοῦσι καὶ δὲν ἔχουσι οὔτε θέλησιν οὔτε σκοπὸν νὰ τὰ ἐπιστρέψωσι, συμβουλευόμεν αὐτοὺς νὰ μὴ ὑστερῶσιν ἐπὶ πολὺ ταῦτα καὶ παραδίδονται εἰς λήθην, ἀλλ' ἅμα μελετήσαντες νὰ τὰ ἐπιστρέψωσι.

(Δι' ἄλλης χειρὸς εἰς τὸ περιθώριον: δὲν λέγομεν)

(Δ) Οἱ ἐπιβουλεύομενοι τὰ σχολεῖα καὶ βλασφημοῦντες κατὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ὡσὰν νὰ ἦσαν ταῦτα αἷτια κανενὸς κακοῦ, καὶ κατὰ συνέπειαν προσπαθοῦντες ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἢ φανερὰ ἢ κρυφὰ νὰ σηκώσωσι τὸ πρὸς τὰ γράμματα σέβας καὶ διαλύσωσι τὰ σχολεῖα, πρὸς κοινὴν τύφλωσιν καὶ σκοτασμὸν τῆς ἐνεστώσης καὶ ἐπερχομένης γενεᾶς,

ἀνάθεμα ἔστωσαν.

(σ. 110, Δ) Προσέτι δὲ ἀναθεματίζομεν καὶ κάθε ἄνθρωπον εἴτε μεγάλον εἴτε μικρόν, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ κόψῃ ξένον καρποφόρον ἢ μὴ καρποφόρον δένδρον ἢ ἀλμάκιον ξένον ἢ πλατάνια τοῦ λάκκου διὰ φθόνον ἢ δι' ἔχθραν ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν, ὁ τοιοῦτος ὡς γινόμενος μέγα πρόσκομμα εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ χωρίου μας ὑποβάλλεται εἰς τὸ ἀνάθεμα τῶν ἀδικουμένων ἀδελφῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας.

(Δ) "Όσοι χριστιανοὶ συνεδρόμησαν, ἐπεμελήθησαν, συνεισέφεραν καὶ ἐπεστά-

τήσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κωδωνοστασίου καὶ ὅσοι προσέφεραν δι' αὐτὸ ἢ ξύλον ἢ πέτραν ἢ δουλειὰν ἢ χρηματικὴν ἢ ἠθικὴν συνδρομὴν ἢ σίδηρον ἢ τροφήν ἢ τι τοιοῦτον ἢ καὶ λόγον ἀκόμη καλὸν καὶ προτρεπτικόν, ἀκόμη δὲ καὶ ὅσοι ἐργάζονται καὶ προσπαθῶσι νὰ φέρωσι καὶ ὠρολόγιον δι' αὐτό,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(σ. 111, Ε) Ὅσοι χριστιανοὶ εἶτε ἔργῳ εἶτε λόγῳ συνεισέφερον, ἐπεμελήθησαν, ἐπεστάτησαν εἰς τὴν ἐκ νέου ἀνοικοδόμησιν τῶν σχολείων τῆς πόλεως ἡμῶν καὶ ὅσοι ἔδωσαν δι' αὐτὸ ἢ χρηματικὴν τινα ποσότητα ἢ ξύλον ἢ σίδηρον ἢ πέτρας, ἢ τροφήν ἢ εἰργάσθησαν δωρεὰν ἢ τοιοῦτόν τι πρὸς δὲ καὶ λόγον ἀκόμη καλὸν ἔλεγον, ἀκόμη δὲ καὶ ὅσοι ἐργάζονται ἢ ἔχωσι κατὰ νοῦν νὰ ἐργασθῶσι ὑπὲρ τῶν σχολείων,

Αἰωνία ἡ μνήμη.

(σ. 112, ΣΤ) (Δι' ἄλλης χειρός). Ὁ δὲ πατριώτης εὐρισκόμενος ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἀφιέρωσεν διὰ τὴν σχολὴν γρόσια...

Αἰωνία ἡ μνήμη.

(σ. 132, ΣΤ) Ὅμοίως καὶ ὅσοι ἀφιέρωσαν εἰς τὰ δύο κοιμητήρια τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ Ἁγίου Ἀντωνίου,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

(ΣΤ) Ὅμοίως καὶ ὅσοι ἀφιέρωσαν διὰ τὸν Ἁγιὸν Δημήτριον τῆς Γρατσίανης χωράφια, ἢ ἀμπέλια ἢ ἄλλα κτήματα κινητὰ τε καὶ ἀκίνητα ἕκαστος κατὰ τὴν δυνάμιν του διὰ νὰ οἰκονομῶνται τὰ ἱερά καταγώγια καὶ ὅσοι λόγῳ ἢ ἔργῳ φροντίζωσι ἠθικῶς ἢ πνευματικῶς διὰ τὴν κοινότητα ἡμῶν,

Αἰωνία ἡ μνήμη (τρὶς).

Συμπληρωματικὰ παραθέτω μερικὰ ἄλλα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀκοιουθία, ποὺ νομίζω ὅτι ἔχουν ἐνδιαφέρον.

(σ. 89, Β) Ὅσοι δὲ ἐναντίον μισόκαλοι καὶ κακότροποι λόγῳ ἢ ἔργῳ συνεργοῦσιν, θέλωσι πάσχουσι διὰ νὰ φθειρῶσι καὶ νὰ χαλάσωσι τὰ εἰρημμένα ἀφιερώματα καὶ γραψίματα, ἵνα ἐλαττώσωσιν τὴν τάξιν των, τόσον τῶν ἱερέων τὰ γραψίματα ὅσον καὶ τοῦ θεοῦ τούτου ναοῦ, εἶτε ἱερεὺς εἶναι εἶτε λαϊκός,

ἀνάθεμα (τρὶς).

(σ. 88, Β, Γ) Ὅμοίως καὶ ὅσους μάγους ἢ μάγισσες εὐρίσκονται εἰς τὴν κομόπολιν ταύτην Βελβενδὸν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἄνδρας δηλαδὴ ἢ γυναῖκας, ὅπου μὲ οἶον τρόπον σατανικὸν πάσχουσι νὰ μαγεύωσι τοὺς χριστιανοὺς, νὰ ἀποδένωσι, νὰ τοὺς κάμνωσι καὶ μὴ τεκνοποιῶσιν, νὰ ἀποθνήσκωσι

(ὡς αὐτοὶ οἱ μικροὶ καὶ ἀσυλλόγιστοι ὑπολαμβάνουσι), νὰ ἀσθενῶσιν, νὰ λολαίνονται καὶ ἄλλα τοιαῦτα παρόμοια κακὰ νὰ τοὺς προξενῶσιν διὰ μέσου τῆς ἀθέου ταύτης κακοτεχνίας, διὰ τοὺς ὁποίους πάντες λέγομεν καὶ ἐκφωνοῦμεν τῇ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν Δεσπότη, ὅπως ἔστωσαν ἀφορεσμένοι ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἄλλοι μετὰ θάνατον,

ἀμήν.

(σ. 105, Ε) "Ὅστις ἔτι τῶν πατριωτῶν μας εἶτε φθόνῳ εἶτε πείσματι φερόμενος ἢ μικρὸς ἢ μεγάλος τολμήσει καὶ ἐπιβάλει χεῖρα βαρεῖαν, ἵνα βλάβῃ τὰ σκαμνία, τὰ ὁποῖα ἐφύτευσαν καὶ φυτεῦνوشي διὰ μέγα ὄφελος τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὡς καὶ ὁ Δεσπότης δι' ἀφορισμῶν ἠθέλησε,

ἀνάθεμα

(τρὶς).

Ἐκ τὸ κείμενο αὐτὸ διαγράφεται πολὺ ζωντανὰ ἢ συγκρότησις τῆς κοινωνίας τοῦ Βελβεντοῦ, ποῦ ἦταν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κωμόπολις ἀπὸ 400 σπίτια, ὅπως ἀναφέρεται σὲ χειρόγραφο ἔργο ποῦ ἀποδίδεται στὸν Μεγδάνη¹ γιὰ τὴ φυσικὴ, πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάσταση ὀρισμένων ἐπαρχιῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνος. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βελβεντοῦ δὲν ταξίδευαν, ἦσαν κτηνοτρόφοι ἢ ζούσαν ἀπὸ τὴ γῆ τους, καλλιεργοῦσαν ὄπωροφόρα δένδρα, λινάρι, ἀμπέλια. «Καὶ διὰ τὸ νὰ ἀσχολοῦνται ὅλοι εἰς τὰ ἔργα ὅμοιοι εἶναι καὶ ὁμότιμοι καὶ ὑπεροχὰς καὶ σκανδαλοποιὰς εὐγενείας δὲν ἔχουσι. Τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις των τὰς θεωροῦσι δημοκρατικῶς καὶ κινῶνται εἰς αὐτὰς ἀπὸ κοινῆς ὁμοιοῦς των»².

Ἐκ τὸν μακροσκελῆ κατάλογο ὀνομάτων τῶν δωρητῶν ποῦ ἀναγράφονται στὸν κώδικα φαίνεται ὅτι σχεδὸν κανεὶς δὲν ἦταν ἀμέτοχος στὰ κοινὰ καὶ ὅτι προσφέροντας γιὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τους δημιουργοῦσαν ἕνα σταθερὸ κεφάλαιο «τὸ λᾶσσον»³, τὸ ὁποῖο στὰ χέρια τῆς ἐκκλησίας εὑρίσκει τὴν ἀξιοποίησίν του.

Πρώτη καὶ κύρια φροντίδα ἦταν ἡ ἐκκλησία. Ἡ ἀνέγερσις ναῶν, «ἡ ζωγραφία» τους καὶ ὁ ἐξοπλισμὸς τους μὲ ἐκκλησιαστικὰ σκευῆ. Δεύτερο μέλημα ἐπίσης σπουδαῖο ἦταν ἡ μόρφωσις ἀπὸ τὸν δάσκαλο καὶ ἡ ψυχικὴ καθοδήγησις ἀπὸ τὸν πνευματικὸ. "Ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὸ κείμενο,

¹ Μιχ. Ἀθ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, Γραπτὰ μνημεῖα ἀπὸ τὴ Δυτ. Μακεδονία χρόνων Τουρκοκρατίας. Πτολεμαῖς 1940, σελ. 9.

² Ἐνθα ἀνωτ. σελ. 22.

³ Ἡ λ ί α Δ α σ σ α ρ ή τ ο υ, Περί τῆς Κορυτσᾶς, Δ Ι Ε Ε (1896-1900), σελ. 156, σημ. 61. Γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλες πόλεις τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, τὸ λᾶσσον ἦταν τὸ ταμεῖο τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων (ἀσφαλισμένο συνήθως στὸ σεντούκι τῆς ἐκκλησίας), τὸ ὁποῖο διαχειρίζονταν οἱ ἱερεῖς μὲ τοὺς ἐπιτρόπους ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν πάντα τοῦ μητροπολίτου τῆς περιοχῆς.

ὁ πνευματικὸς δὲν ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς παπάδες τοῦ χωριοῦ, ἀλλὰ ἄλλος, πιθανὸν κάποιος πιὸ μορφωμένος ἢ καλόγερος, ὅπως συνήθιζόταν, ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν διόρθωση τῶν ψυχῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀμάθεια «φθόνῳ τοῦ ψυχοφθόρου διαβόλου ἀνέκαθεν ἐπεπόλαζεν ἐν τῇ κομπολόει ταύτῃ Βελβεντῶ»¹, γιαντὸ ἴσως τόσο πολὺ τονίζεται κατὰ τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας ὀνομαστικὰ τοῦ καθενὸς ἢ προσφορὰ γιὰ τὸ σχολεῖο. Τονίζεται ἐξ ἴσου μὲ τὰ ἔργα καὶ ὁ καλὸς καὶ προτρεπτικὸς λόγος, ἡ ἠθικὴ συμπαράστασις.

Οἱ εἰσφορὲς ἦταν εἰς εἶδος, ἀμπέλια, χωράφια, σίδηρο, πέτρες, φαγητὸ γιὰ τοὺς ἐργάτες, προσωπικὴ ἐργασία, καθὼς καὶ εἰς χρῆμα. Ὅλο αὐτὸ τὸ κεφάλαιο, ποὺ ἦταν στὰ χέρια τῆς ἐκκλησίας, δὲν ἔπρεπε νὰ διασκορπισθῇ. Ἀπὸ τοὺς τόκους τῶν χρημάτων ποὺ δάνειζε ἡ ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ πληρωθοῦν ὁ δάσκαλος, ὁ ὁποῖος ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ κηρύττῃ στὴν ἐκκλησία εἰς τακτὲς ἡμέρες, καὶ ὁ πνευματικὸς. Ὁ τόκος ἦταν συνήθως 15%, ὅπως ἀναφέρεται εἰς δωρεὰς πρὸς τὴν ἐκκλησία γιὰ τὸ σχολεῖο ἢ γιὰ μνημόσυνα. Π.χ. στὴ σελίδα 142 τοῦ κώδικος βλέπομε ὅτι:

Ἐπιφανίου Πανοσιολογιώτατος τοῦ ἐνταῦθα μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος μακαρίτης Παπα-Χρῦσανθος, ἀφιέρωσε διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν κατὰ τὴν διαθήκην του, εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς πολιτείας μᾶς γρόσια πενήκοντα τὰ ὁποῖα ἐβάλλησαν εἰς τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας ταύτης διὰ νὰ στέκουν παντοτινὰ μὲ τὸ διάφορον πρὸς τὰ δέκα ἕνδεκα καὶ μισόν· καὶ πλερώνεται τὸν κάθε χρόνον πρὸς τὸν ἐπίτροπον, διὰ νὰ ἐξοδεύηται εἰς ἀναγκαίαις χρεῖαις τοῦ σχολείου. αἰωνία ἡ μνήμη.

Σελ. 162:

Ἐπιφανίου Σταμάτης μπουγιατζῆς κατὰ τὸ 1783 μαῖου 9 ἀφιέρωσεν εἰς τοὺς ἱερεῖς τῆς πολιτείας ταύτης γρόσια 100 καὶ τὰ ἔδωσεν εἰς τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας μᾶς διὰ νὰ στέκουν παντοτινὰ μὲ τὸ διάφορον τὰ δέκα ἕνδεκα καὶ μισόν, τῶν ὁποίων τὸ διάφορον γρόσια δεκαπέντε νὰ δίδηται τὸν κάθε χρόνον εἰς τὴν κοινότητα τῶν ἱερέων καὶ νὰ ἔχωσι χρεῖαν ἀπαραίτητον διὰ νὰ λειτουργῶσι κάθε ἑβδομάδα τὸ Σάββατον καὶ νὰ μνημονεύωσι τὰ ὀνόματα ταῦτα Σταμάτη, Ξάκου καὶ τῶν τέκνων. αἰωνία ἡ μνήμη.

Εἰς τὰ ἔγγραφα, ποὺ δημοσιεύει ἐνταῦθα ὁ Ν. Δελιαλῆς¹, ὁ τόκος ἀνέρχεται σὲ δέκα τὰ ἑκατὸ, ἀλλὰ γινόταν καὶ ἄλλες συμφωνίαι, π.χ. σελ. 205, 1798 Ἰουλίου 20:

Ἐπιφανίου τοῦ δεδουλεμένου διάφορον τῆς ἀνωτέρω ὁμολογίας διὰ τρεῖς χρόνους ἕως σήμερον πρὸς 6 τὰ ἑκατὸν μετηλλαχθέντος τοῦ ἔτους εἰς τὸ παρόν.

¹ Βλέπε Ν. Δελιαλῆ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 267.

Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν χρησίμευε ὡς τράπεζα καὶ δάνειζε χρήματα γιὰ νὰ δημιουργῆ εἰσόδημα, ἐνῶ τὸ κεφάλαιο, «τὸ λᾶσσον» παρέμενε ἄθικτο. Π.χ. σελ. 200: Ἰσον ἀπαράλλακτον τῆς κοινῆς ὁμολογίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἄσπρων:

Διὰ τῆς παρουσίας ὁμολογίας, δηλοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ κάτωθι γεγραμμένοι ὅτι ἐλάβομεν ἀπὸ τῆς δύο ἐκκλησίας μας τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου δανεικῶς διὰ χρεῖαν καὶ ἀνάγκην τῆς πολιτείας μας γρόσια χίλια πεντακόσια πενήντα καὶ τὰ μὲν χίλια τὰ δέκα πρὸς ἑνδεκα, τὰ δὲ πεντακόσια πενήντα ἄνευ τόκου, ὅθεν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐδόθη ἡ παροῦσα ἡμῶν ὁμολογία καὶ καθολικὴ ἀπόδειξις εἰς χεῖρας τοῦ Πανιερωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη κυροῦ Ἰγνατίου διὰ νὰ ἔχη τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ. αψοδ
Ἰουλίου α ἐν Βελβενδοῦ.

Σελ. 200, 1788 Ἰουλίου 24:

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἡδὴ ἀρχιερατεύοντος Πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλήτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη Ἁγίου Σερβίων καὶ Κοζάνης κυρίου κυρίου Θεοφίλου ἡλάχθη ἡ παροῦσα ὁμολογία, γενομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λογαριασμοῦ, εἰς ποσότητα 2700 γροσίων δύο χιλιάδες ἑπτακόσια ἐπι συμφωνίᾳ διάφορον ἕξ τὰ ἑκατὸν τὸν χρόνον καὶ ἐβάλλθη εἰς τὸ σεντούκι τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς ἔνδειξιν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι γινόταν διάφορες συμφωνίες ἀνάλογα μὲ τὴν δυνατότητα τοῦ δανειζομένου, τὸ δὲ σεντούκι τῆς ἐκκλησίας ἦταν τὸ χρηματοκιβώτιο, ὅπου φύλασσαν τόσο τὰ χρήματα, ὅσο καὶ τὶς ἀποδείξεις.

Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι πολὺ διαφωτιστικὸ γιὰ τὴν συγκρότηση τοῦ σχολείου. Εἶχε βιβλιοθήκη, τῆς ὁποίας τὰ βιβλία εἶχαν προσφέρει πολλοὶ «φιλόμουσοι», εἶχε χάρτες, ἄτλαντες, ὑδρόγειο σφαῖρα καὶ «τὰ τοιαῦτα». Τί εἶδος βιβλία εἶχαν περίπου, τὸ μαθαίνομε πάλι ἀπὸ τὸν κώδικα Βελβεντοῦ, σελ. 142:

Ὁ μακαρίτης Σακελλάριος τῆς πολιτείας ταύτης Γεώργιος ἱερεὺς Χ' στάσιον ἀφιέρωσε κατὰ τὴν διαθήκην του εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον γρόσια εἴκοσι πέντε, διὰ τὰ βιβλία, καὶ ἠγοράσθη παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου κυρ Γεωργίου Χ' μανουῆλ τὸ λεζικὸν Γεωργίου: τετράγλωσσον.

Ὁ πανιερωτάτος ἡμῶν δεσπότης Ἁγιος Σερβίων κύριος Θεόφιλος δι' ἐκκλησιαστικῶν ἄσπρων ἠγόρασε ἐν λεζικὸν τοῦ Βαρίνου: ἕτερον λεζικὸν τοῦ Βλάχου, τέσσαρας τόμους ἐγκυκλοπαιδείας, μίαν γραμματικὴν Ἀθανασίου Παρίου, ἐν ἐπιστολάριον Συνεσίου καὶ δύο Χρυσολωράδες.

Σελ. 114:

Ἐξ Ἰωάννης Ζησιοῦ ἀπέστειλεν ἐξ Ἀθηνῶν διὰ μὲν τὰ σχολεῖα μίαν Ἰωάννην Σφαῖραν διὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἓν ζευγὸς σαντανίων¹.

Ὅπως δὲ ἀναφέρεται στὴν ἀκολουθία, καὶ τὸ Ἰπουργεῖον τῆς Ἑλλάδος προσέφερε βιβλία γιὰ τοὺς ἀπόρους μαθητὰς, καθὼς καὶ ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ὅμως καὶ ἄλλοι εἶχαν ὄρεξη γιὰ μάθηση καὶ δανείζονταν βιβλία ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκη τοῦ σχολείου. Μερικοὶ βέβαια «σάν καὶ πάντα σάν καὶ τώρα» ξεχνοῦσαν νὰ τὰ ἐπιστρέψουν γι' αὐτὸ τοὺς δίνεται ἡ συμβουλὴ νὰ μὴν «*παραδίδονται εἰς λήθην*», ἀλλὰ νὰ τὰ ἐπιστρέψουν, ἀφοῦ τὰ μελετήσουν. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ υποθέσωμε πὺς τὸ σχολεῖο θὰ διέθετε καὶ βιβλία γενικοῦ χαρακτήρος, δωρεὰς ἄσφαλῶς κ' αὐτὲς ἄλλων χριστιανῶν, ποὺ θὰ ἐνδιέφεραν τοὺς κατοίκους.

Γιὰ ὄλους λοιπὸν τοὺς καλοὺς χριστιανούς, ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ κοινὰ τῆς πολιτείας, ἡ μνήμη ἄς εἶναι αἰώνια. Ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἐκκλησία ἔρχεται νὰ ἐπιπλήξῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς «*σκανδαλοποιούς*». Ἀναθεματίζει αὐτοὺς ποὺ ἐπιβουλεύονται τὰ σχολεῖα κρυφὰ ἢ φανερά καὶ προσπαθοῦν «*νὰ σηκώσουν τὸ πρὸς τὰ γράμματα σέβας*», καθὼς καὶ ὄσους ἤθελαν «*νὰ ἐλαττώσουν καὶ νὰ φθείρουν τὴν ποσότητα τῶν ἄσπρων*», τὰ ὅποια ὠρίστηκαν γιὰ τοὺς μισθοὺς τῶν δασκάλων καὶ τοῦ πνευματικοῦ. Μὲ τὸ φόβο τοῦ δημόσιου ἀναθέματος, ἐξεκκλησιασμοῦ καὶ ἀφορισμοῦ οἱ κακοὶ φρονιματίζονται καὶ ἐμποδίζονται νὰ βλάψουν τὴν πόλη. Γι' αὐτὸ ἀναφέρονται καὶ τὰ κυριότερα ἀδικήματα: ἡ κατακράτησις τῶν τόκων ποὺ ὀφείλουν στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ δανείστηκαν, ἡ ὑπεξαίρεσις ἢ μείωσις τοῦ κεφαλαίου τῆς ἐκκλησίας, ἡ καταστροφὴ τῶν δέντρων², ἡ ἐπιβουλὴ κατὰ τῶν σχολείων, ἡ κατακράτησις τῶν βιβλίων, ἡ βλασφημία κατὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ἡ ἔλλειψις σεβασμοῦ γιὰ τὴ παιδεία, καὶ τέλος ἡ μαγεία. Κυρίως οἱ μάγοι ἢ οἱ μάγισσες, ποὺ ἐμποδίζουν τὴν τεκνοποιὰ «*ποδένουν*», τρελλαίνουν τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἀρρωσταίνουσι, αὐτοὶ πᾶ «*ἔστωσαν ἀφορεσμένοι ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἄλλοι μετὰ θάνατον*»³.

Ἡ εἰκόνα ποὺ μᾶς δίνει ἡ ἀκολουθία αὕτη «*ἡ ψαλλομένη ἀπ' ἄμβωνος τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας*»⁴ εἶναι συγκινητικὴ. Ὁ ναὸς γεμάτος ἀπὸ

¹ Σαντάνια ἔλεγον τὰ κηροπήγια.

² Ἰδιαίτερα ἀναφέρονται τὰ σκαμνία (συκομορφές), ὡς μέγα ὄφελος τῆς πατρίδος, πιθανὸν ἐπειδὴ τὸ φύλλωμα χρησίμευε γιὰ τροφή τῶν μεταξοσκωλήκων.

³ Βλ. Νικ. Δελιάλη, Ὁ ἐπίταφιός τοῦ Βελβενδοῦ καὶ δύο κώδικες, Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1955, σελ. 185-191, ὅπου δημοσιεύει καὶ τὸ ἀπόσπασμα γιὰ τοὺς μάγους καὶ τίς μάγισσες.

⁴ Ἡλία Δασσαρήτοφ, Περί Κορυτσᾶς, ΔΙΕΕ (1896-1900), σελ. 155, σμ. 61. Στὴ Κορυτσᾶ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, ποὺ πρόσφεραν γιὰ τὸ «*λαῶσον*», διαβάζονται «*ἀπ' ἄμβωνος*» τὴν ἡμέρα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

χριστιανούς καὶ ἡ ἐκκλησία, σὰν ἄρχων θεματοφύλαξ θρησκευτικὸς καὶ πολιτικός, διὰ τοῦ ἱερέως, νὰ ἐπαινῇ καὶ νὰ τιμωρῇ. Καὶ οἱ μὲν νὰ εὐφραίνονται, πὺρ ἡ μνήμη γιὰ τὰ καλὰ τοὺς ἔργα θὰ εἶναι αἰώνια, οἱ δὲ νὰ τρομοκρατοῦνται ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως.

ΛΟΥΪΖΑ ΣΥΝΔΙΚΙΑ - ΛΑΟΥΡΔΑ

93

Ἀσχηθὴς φεγγαριὰ τῆς Κυριακῆ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ
 τῆς ἡμετέρας ἐσέβασον ἡμεῖς ἀέθουες δι' ἀσχηθῶσαν
 αἰώνιον τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν τῶν προσκυνητῶν
 τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ σωσίῳ θανάτῳ τῆς Ὁσρανίας·
 Πάσι τῆς ἡμετέρας δεύοντες καὶ ἀσχηθῶσαν χάριτας τῆς σο-
 φίας τοῦ αὐτοῦ θεοῦ· —

Ἐν τῷ ἁγίῳ· Ὁ Θεὸς ἡμῶν· τὸ Πάτερ ἡμῶν·
 Ὁ Θεὸς ἡμῶν· τὸν ἀχραντὸν θρόνον· Δόξα·
 Ὁ αὐτὸς· κεννῶν· καὶ ὁ χάρις τῶν οὐρανῶν· —

Ἐν τῷ ἀχραντῷ θρόνῳ σε προσκυνῶμεν ἀγαθὴ,
 ἀδελφὴν συγχύριον τῶν οὐρανῶν ἡμῶν χρι-
 στί ὁ Θεὸς πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ὁ ἅγιος πνεῦμα
 τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ σωσίῳ θανάτῳ τῆς Ὁσρανίας·
 Δόξα τῷ ἐκθέσει ἅδεν ἀγαθὴς δοῦναι σοφίας
 χάριτας καὶ εὐφροσύνης τῶν πάντων ὁμοῦ τῶν οὐ-
 ρανῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν ὑδάτων· —

Δόξα τῷ αὐτῷ· —

101

Διπλοκή δ' ἔδοξε ἡμῶν βασίλειος ἐσθέραι
 ἡσὶ ἀρίως αὐτῷ μητρὸς καὶ πατρὸς καὶ
 συσῶν τῶν ἀσεβῶν βασιλείων. αἰώνια ἡμῶν

Ἐδοξίσιμος καὶ ἀγαθὸς βασιλεὺς ἄριστος
 βασιλεὺς καὶ καλῆς κτίσεως ἡγεμὼν δεσ-
 ποτανοὶ καὶ ἐσθέραι, συνεδοκίμοι
 (μασί μετὰ ἐν ταῦτα ἀριστοκράτες δημο-
 κράτες καὶ ἄλλοι) εἰς ἀσφάλειαν
 τῶν ἐπιτηδῶν σαχχῶν καὶ τῶν ἀριστοκρά-
 των αἰώνια καὶ διδασκαλῶν. αἰώνια ἡμῶν

Ἐδοξίσιμος καὶ ἀγαθὸς βασιλεὺς ἄριστος
 ἀριστοκράτης καὶ καλῆς κτίσεως ἡγεμὼν καὶ
 μητρὸς ἡσὶ καλῆς καὶ τῶν ἀριστοκρά-
 των ἀριστοκράτης καὶ ἄλλοι ἀρισ-
 τοκράται ἀριστοκράτης καὶ ἀριστοκράτης
 ἀριστοκράτης καὶ ἀριστοκράτης ἀριστοκράτης
 ἀριστοκράτης καὶ ἀριστοκράτης ἀριστοκράτης